

*Василенко (Колесова) О. П.,**кандидат педагогічних наук,**доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій**Одеського національного політехнічного університету**Сікорська В. Ю.,**кандидат філологічних наук,**доцент кафедри інформаційної діяльності та медіа-комунікацій**Одеського національного політехнічного університету*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ У СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЖУРНАЛІСТИКА» ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Анотація. У статті розглянуто особливості розвитку критичного мислення як необхідної складової частини сучасної освіти. Наведено засоби інтерактивних технологій навчання, подано базову модель трьох стадій організації навчального процесу («виклик – осмислення – міркування (рефлексія)») і прийоми розвитку критичного мислення.

Ключові слова: критичне мислення, інтерактивні технології навчання, прийоми розвитку критичного мислення.

Постановка проблеми. Прискорення темпів зміни умов життєдіяльності людини не дозволяє їй замикатися в межах заданого стійкого світогляду. Визнання обмеженості своїх поглядів і уявлень про суспільство та можливість їхнього перегляду, самостійність мислення у вирішенні економічних, соціальних і політичних проблем стає важливою частиною життєдіяльності сучасної людини, адже рішення, які людина постійно приймає і як приватна особа, і як член суспільства з різних приводів (економіка, природні ресурси, трансгенні продукти, альтернативні види палива тощо) не тільки впливають на неї особисто, але й визначають вектор розвитку всього людства, здійснюють вплив на рівень цього розвитку та навіть виживання загалом. Розуміння того, що будь-яка діяльність пов'язана з діями інших людей, потреба в узгодженні інтересів, в оцінці наслідків своїх рішень для інших, а не просто у виборі кожним вигідного для себе варіанта, призводить до висновку про необхідність розвитку відповідного мислення.

Одним із результатів бажаного зрушення, що відповідає апробованому досвіду демократичних країн, є традиція критики або критичного мислення [5, с. 7], адже у вільному демократичному суспільстві на перше місце виходить здатність і готовність оцінювати ситуацію критично, але без упередження, відокремлювати істину від неправди, самостійно знаходити рішення й захищати істину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретико-методологічних засад у формуванні професійних компетентностей фахівців розглянуто в роботах таких науковців, як В. Байденко, О. Дубасенюк, Е. Зеєр, І. Зимня, В. Луговий, О. Овчарук, О. Пометун, М. Пустовий, Л. Хоружа та багато інших, оскільки застосування зазначеного підходу вже понад десять років поспіль є не лише європейською, а й світовою інституційно закріпленою тенденцією розвитку освіти. Проте аналіз наукової літератури свідчить, що бракує робіт, які б мали

прикладну спрямованість. Крім того, формуванню професійних компетентностей фахівців-журналістів присвячені лише поодинокі праці [9].

Вітчизняні вчені К. Корсак, Л. Києнко-Романюк, О. Неприцький та ін. [1, с. 3] відзначають факти, які гальмують розв'язання означеної проблеми в нашій державі:

- необґрунтоване звинувачення точних наук в «антигуманності» й значне скорочення наукових досліджень;
- безперервність «гуманізації й гуманітаризації» навчального процесу шляхом примітивного скорочення кількості точних дисциплін у середніх і вищих школах із розширенням обсягу вивчення «правильних історій»;
- припинення чи значне скорочення видання книг і журналів із переважної більшості точних наук, витіснення багатьох науковців за кордон;
- виключення з «масової культури» будь-яких елементів наукових знань.

Мета статті полягає в тому, щоб дослідити й продемонструвати, як на практиці втілюються технології критичного мислення і якими саме засобами формуються професійні компетентності фахівців-журналістів на практичних заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Виклад основного матеріалу. У результаті розвитку економіки, соціально-політичного й культурного життя інтелектуальна праця буде розглядатися як майстерність виявляти, спостерігати, розрізняти, класифікувати, оцінювати, критично аналізувати, моделювати, робити висновки, приймати продумані рішення. Очевидно, що ці вміння повинні формуватися під час здобуття освіти.

Завдання навчальних закладів ХХІ століття – готувати не лише вузько підготовлених конкретних спеціалістів. В умовах, коли робоча сила є надзвичайно рухливою, потрібні спеціалісти, які можуть швидко змінювати професію. Для цього їм потрібні не стільки знання, скільки вміння «переключитися», зайнятися маловідомою справою, уміння думати й діяти самостійно. Спрямованість освіти змінюється в напрямі переходу від конкретних знань (так званого «сухого залишку») до забезпечення можливості адаптуватися в умовах «інформаційного вибуху», стимулювання критичного мислення, запасу «плавучості». Актуальним є такий вираз: «Освіта – це те, що залишається після того, як усе вивчене вже забуде». І сьогодні в розумінні багатьох педагогів «знання – це те,

що ви можете зробити, використовуючи одержану інформацію, а освіта – це не те, що людина знає й пам'ятає, а те, що постійно визначає поведінку» [2].

Тому найважливішим завданням учнів, студентів є навчитись сприймати нову інформацію, контролювати її, ставити під сумнів, об'єднувати, переробляти, адаптувати чи відкидати. Інакше кажучи, одним із головних завдань у становленні особистості демократичного суспільства є формування та розвиток критичного мислення [4].

Розвиток критичного мислення залежить від форм і методів організації навчально-виховного процесу. Основними й дієвими в цьому процесі є сучасні педагогічні технології, інтерактивні методи навчання, інформаційні комп'ютерні технології, презентації, які забезпечують активні форми діяльності тих, кого навчають, залучають їх до творчого процесу пізнання, дослідження й розв'язання проблем, формування власної думки та самореалізації. Є багато засобів інтерактивних технологій навчання, найчастіше в літературі трапляються такі: «бій», «захист», «естафета», «мандрівка», «рольова гра» тощо. Наприклад:

- схема «бою»: декілька команд ставлять одна одній запитання, окреслюють завдання;
- схема «захисту»: кожна команда показує програму, яка захищає щось (державу, професію, науку...);
- «естафета» близька до «захисту», але для «захисту» порядок виступу команд не має значення, а для «естафети» потрібна визначена послідовність;
- схема «мандрівки»: команди, переходячи від «станції» до «станції», одержують на них завдання, запитання від організаторів «мандрівки» відповідно до її теми.

Останнім часом у літературі ці методи знайшли своє місце під загальною назвою «технології критичного мислення». Конструктивну основу «технології критичного мислення» становить базова модель трьох стадій організації навчального процесу: «**Виклик – осмислення – міркування (рефлексія)**» [6].

Стадія виклику. Виклик уже наявних знань із досліджуваного питання, активізація студентів, мотивація для подальшої роботи. Із пам'яті «викликаються», актуалізуються наявні знання й уявлення про досліджуваний предмет або явище, формується особистий інтерес, визначаються цілі. Ситуацію виклику може створити педагог уміло заданими питаннями, демонстрацією несподіваних властивостей предмета, розповіддю про побачене, створенням ситуації «розриву стереотипу» у способі рішення навчального завдання; у тесті на стадії виклику працюють «введення, анотації, що мотивують приклади». Можна перерахувати багато прийомів, але головним тут є їх призначення для мотивування студентів до роботи, включення їх в активну діяльність. Студент «згадує», що йому відомо з досліджуваного питання (робить припущення), систематизує інформацію до її вивчення, ставить запитання, на які хотів би одержати відповідь.

Методи:

- складання списку «відомої інформації», розповідь;
- припущення за ключовими словами;
- систематизація матеріалу (графічна): *кластери*, таблиці;
- правильні й неправильні твердження;
- переплутані логічні ланцюжки й т. д.

Інформація, отримана на першій стадії, вислуховується, записується, обговорюється, робота ведеться індивідуально, у парах і групах.

Стадія осмислення (або реалізації змісту). Як правило, ті, хто навчається, вступають у контакт із новою інформацією. Відбувається її систематизація. Студент одержує можливість задуматися про природу досліджуваного об'єкта, вчиться формулювати питання в міру співвіднесення старої й нової інформації. Відбувається формування власної позиції. Дуже важливо, що вже на цьому етапі за допомогою низки прийомів можна самостійно відслідковувати процес розуміння матеріалу. Відбувається збереження інтересу до теми при безпосередній роботі з новою інформацією, поступове просування від знання «старого» до «нового». Студент читає (слухає) текст, використовуючи активні методи читання, робить позначки на полях або веде записи в міру осмислення нової інформації.

Методи активного читання:

- маркування з використанням значків «v», «+», «-», «?» (у міру читання ставляться на полях праворуч);
- ведення різних записів типу подвійних «щоденників», «бортових журналів» та ін.;
- пошук відповідей на поставлені в першій частині заняття запитання й т. д.

Безпосередній контакт із новою інформацією (текстом, фільмом, мультимедійними презентаціями, матеріалом параграфа в підручнику), робота ведеться індивідуально або в парах.

Стадія міркування (рефлексії) характеризується тим, що студенти закріплюють нові знання й активно «перебудовують» власні первинні уявлення для того, щоб додати до них нові поняття. Отже, відбувається «привласнення» нового знання й формування на його основі особистого аргументованого уявлення про досліджуваний об'єкт. Аналіз власних розумових операцій становить серцевину цього етапу. Протягом роботи інформацію опановують різними способами, відбувається її інтегрування, розвиваються вміння формулювати власну думку на ґрунті осмислення різного досвіду, ідей і уявлень, формулюються умовиводи й логічні ланцюги доказів, виражаються власні думки, розвиваються вміння ясно, певнено й коректно висловлювати думки з урахуванням сприйняття оточуючих.

Студенти повертаються до первісних записів – припущень, вносять зміни, доповнення, формулюють творчі, дослідницькі чи практичні завдання на основі вивченої інформації, співвідносять «нову» інформацію зі «старою», використовуючи знання, отримані на стадії осмислення.

Методи:

- заповнення кластерів, таблиць, установлення причинно-наслідкових зв'язків між блоками інформації;
- повернення до ключових слів, правильних і неправильних тверджень;
- відповіді на поставлені запитання;
- організація усних і письмових «столів»;
- організація різних видів дискусій;
- написання творчих робіт (п'ятивірші – синквейни, есе);
- дослідження з окремих питань теми й т. д.

Творче перероблення, аналіз, інтерпретація вивченої інформації, робота ведеться індивідуально, у парах, у групах.

Є багато прийомів розвитку критичного мислення. Це такі прийоми, як «Кластер», «Бортовий журнал», «Таблиця «тонких» і «товстих» питань» [1, с. 8], «Інсьорт» та ін.; наприклад, прийом «**кластер**» («грона»), зміст якого поля-

гає у виділенні значеннєвих одиниць тексту й графічному оформленні їх у певному порядку у вигляді грона. Він є найбільш популярним із сучасних методів. Використовувати цей прийом можна на всіх етапах заняття: на стадії виклику, осмислення, рефлексії або як стратегію заняття в цілому. Відмітимо, що графічне структурування тексту для багатьох студентів є необхідним у силу специфіки їхнього способу сприйняття інформації.

Кластер (від англ. – *cluster* – «грона») – це спосіб графічної організації матеріалу, що дозволяє зробити наочними ті розумові процеси, які відбуваються під час занурення в той або інший текст. Іноді такий спосіб називають «наочним мозковим штурмом». Думки розташовуються в певному порядку. Багато викладачів порівнюють цей прийом із моделлю Сонячної системи або «асоціативним кущем».

Система кластерів охоплює більшу кількість інформації, ніж можна одержати під час звичайної письмової роботи (конспектування). Студенти легко використовують цей прийом. Організація роботи починається з пропозиції озаглавити значеннєві блоки або відповіді на готові запитання. Досить 2–3 рази провести подібну роботу, щоб цей прийом став технологічним. Майбутні фахівці інженерно-технічних спеціальностей із задоволенням використовують кластери. Правила дуже прості: виділити центр – це тема, від неї відходять промені – великі значеннєві одиниці, а від них – відповідні терміни, поняття.

Послідовність дій під час побудови кластера проста й логічна:

1) у центрі чистого аркуша (дошки) необхідно написати ключове слово або тезу, що є «серцем» тексту;

2) навколо «накидати» слова чи пропозиції, які виражають ідеї, факти, образи, що підходять для цієї теми (модель «планета і її супутники»);

3) по мірі запису слова, що з'явилися, з'єднуються прямими лініями з ключовим поняттям. У кожного із «супутників» теж з'являються «супутники», устанавлюються нові логічні зв'язки.

У результаті виходить структура, що графічно відображає міркування, визначає інформаційне поле тексту. «Майстри» роботи з текстами радять у роботі з кластерами дотримуватися таких правил:

1) не боятися записувати все, що спадає на думку, дати волю уяві й інтуїції;

2) продовжувати роботу, поки не скінчиться час або ідеї;

3) постаратися побудувати якнайбільше зв'язків; не рухатися за задалегідь визначеним планом.

Поради до організації роботи з «гронами» для викладачів і студентів.

1. Оцініть текст, з яким будете працювати. Чи потрібна в цьому разі розбивка на «грона»? Чи можна виділити в тексті більші й менші значеннєві одиниці?

2. Якщо виникли сумніви та труднощі з виокремленням цих значеннєвих одиниць, допомогти можуть запитання, ключові слова або фрази.

3. Зробіть презентацію записів.

4. Установіть зв'язки між «гілочками» «грона» і поясніть зв'язки, що виникли.

5. Якщо ви хочете зупинитися на якомусь значеннєвому блоці, зробіть цю «гілочку» яскравішою.

Відмітимо, що кластерна схема не є строго логічною й дозволяє охопити надлишковий обсяг інформації. Кластер є відбиттям *нелінійної форми мислення*. У подальшій роботі, аналізуючи кластер як «поле ідей», варто конкретизувати його в напрямку розвитку теми. Можливі такі варіанти: укрупнення чи деталізація значеннєвих блоків (за необхідністю); виділення декількох ключових аспектів, на яких буде зосереджена увага в окремій схемі.

Висновки. Розбивка на кластери використовується як на етапі виклику, так і на етапі рефлексії, може бути способом мотивації розумової діяльності до вивчення тем або формою систематизації інформації для підсумування вивчення матеріалу. Залежно від мети педагог може організувати індивідуальну самостійну роботу або колективну діяльність у вигляді загального спільного обговорення. Застосування в навчальному процесі означених засобів інтерактивних технологій сприяє розвитку критичного мислення й дає можливість особистісного зростання, розвитку індивідуальності.

Література:

1. Василенко О. Застосування засобів інтерактивних технологій навчання при викладанні української мови за професійним спрямуванням майбутнім фахівцям інженерно-технічних спеціальностей. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Філологічні науки. Випуск 44. 2017. 378 с.
2. Громовий В. Уроки реформування американських шкіл. Школа, школа... К.: Плянди, 2004. С. 265.
3. Києнко-Романюк Л., Неприцький О., Корсак К. Формування навичок критичного мислення в українських школярів і підготовка вчителів загальноосвітніх шкіл. URL: http://democracy.kiev.ua/publications/collections/conference_2005/section_20/Nepriytsky,Kyuenko-Romanyuk,Korsak.doc.
4. Савченко Г. Формування критичного мислення студентів при дослідженні математичних моделей економіки. URL: <http://users.kpi.kharkov.ua/lre/MicroCAD/mcad2000/22.htm>.
5. Сікорська В. Комунікативний вплив художнього тексту на формування інформаційного простору. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету ім. І. Огієнка. Філологічні науки. Випуск 44. 2017. 378 с.
6. Кроуфорд А., Саул В., Метьюз С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів / наук. ред., передм. О. Пометун. К.: Плянди, 2006. 220 с.
7. Тягло О. Як розбудувати громадянську освіту в Україні? Наукові записки Києво-Могилянської академії. Т. 18. К.: Політичні науки, 2001. С. 84–89.
8. Федотовская Е. Методика развития критического мышления как важного фактора формирования иноязычной коммуникативной компетенции в специализированных вузах (на примере общественно-политической тематики, английский язык): дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.02. М., 2005. 260 с.
9. Чемерис І. Формування професійної компетентності майбутніх журналістів засобами іншомовних періодичних видань: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». К., 2007. 20 с.

Василенко (Колесова) Е. П., Сикорская В. Ю.
Особенности развития критического мышления у студентов специальности «Журналистика» при изучении украинского языка профессиональной направленности

Аннотация. В статье рассматриваются особенности развития критического мышления как необходимой составляющей современного образования. Указаны средства интерактивных технологий обучения, подана базовая модель трех стадий организации учебного процесса: «вызов – осмысление – размышление (рефлексия)» и приемы развития критического мышления.

Ключевые слова: критическое мышление, интерактивные технологии обучения, приемы развития критического мышления.

Vasylenko (Kolesova) O., Sikorskaya V.
Features critical thinking in students specialty “journalism” at the study Ukrainian language for professional purposes

Summary. This article examined the features of critical thinking as a necessary component of modern education. An interactive means of learning technologies, basic model contains three stages of the educational process: “the challenge – thinking – reasoning (reflection)” techniques and critical thinking.

Key words: critical thinking, interactive learning technologies, techniques of critical thinking.